

Kniha je výsledkem výzkumného záměru zpracovávaného v rámci disertační práce A. Balcárkové, jejímž hlavním předmětem studia je analýza keramických celků ze sídlištních kontextů. Jak už sám název napovídá, podstatná část této publikace je zaměřena na studium keramiky v rámci mladšího stupně raně středověkého období, který vymezuje historická etapa začínající po pádu Velké Moravy a ústící do vrcholného středověku. Celé toto údobí označujeme jako dobu povelkomoravskou a mladohradištní. Keramika je stále jedním z nejvíce nalézáných a diskutovaných archeologických pramenů. Kniha rozvíjí toto téma z hlediska obecného vývoje a základní charakteristiky keramické produkce na území Moravy, přitom si klade za cíl vyzdvihnout základní vývojové tendence a shrnout naše dosavadní poznatky o keramice mladší doby hradištní ve vymezených regionech. Tématem mladohradištní keramické produkce se dosud zabývala řada badatelů, většinou však pouze v rámci určitých regionů a dílčích otázek. Souhrnná studie věnující se této problematice v širším kontextu Moravy dosud chybí, což se pokusí napravit předkládaná publikace v jedné ze svých vytyčených otázek. V užším kontextu se kniha zaměřuje na oblast jižní Moravy, konkrétně oblast podél dolního toku řeky Dyje, které prozatím nebyla z hlediska studia keramické produkce v rámci vymezené historické etapy věnována dostatečná pozornost. Sledovanou oblast na jihu jasně ohraničuje soutok řek Dyje a Moravy, na severozápadě vymezuje toto území soustava vodních nádrží Nové mlýny a Dunajovické vrchy.

Jako primární studijní materiál pro tuto souhrnnou studii posloužil početný soubor povelkomoravské a mladohradištní keramiky ze sídlištní lokality Kostice – Zadní hrúd, archeologicky zkoumané v letech 2009–2011 a dodatečně ještě v roce 2013. Kostice – Zadní hrúd se v současnosti řadí mezi nejhodnotnější a nejlépe prozkoumané lokality na Moravě. Jedinečnost této lokality spočívá zejména v unikátnosti nálezů, mezi nimiž vyniká početná kolekce mincí – evidujeme na 144 publikovaných exemplářů (*Macháček – Videman 2013*, 184–190). V kombinaci s horizontálními a vertikálními

vztahy sídlištních stratigrafických jednotek získáváme ucelený pohled na chronologický vývoj zdejšího osídlení a jeho materiální kultury, a Kostice – Zadní hrúd se tak řadí mezi důležité náleзовé soubory, které máme v současnosti na Moravě k dispozici a které mohou přispět k řešení obecnějších otázek.

Kniha si klade za cíl vytvořit na příkladech keramického souboru z Kostic – Zadního hrúdu za využití zmíněných datačních opor v podobě mincí podrobnější chronologicko-typologické schéma pro dělení keramiky v období od 10. století do počátku 13. století. To obohacuje naše dosavadní poznání o vývoji keramické produkce ve sledovaném období na jižní Moravě, ale především nabízí ucelený náhled na podobu keramiky v poměrně dlouhém časovém úseku, čímž se otevírají nové možnosti pro podrobnější analýzy a srovnání keramických celků. Velký přínos této knihy lze spatřovat v objasnění charakteru keramické produkce v problematickém období těsně po zániku Velké Moravy, které časově vystihuje doba 10. století a je v archeologickém prostředí často označováno za období „temné“. Tento povelkomoravský stupeň vývoje raného středověku je z pohledu archeologie, ale i historie stále velkým tématem k diskusi. Pro toto období postrádáme prameny písemné a z hlediska archeologického bádání postrádáme prameny z dostatečně stratifikovaných lokalit, a zejména náleзовé celky s uspokojivým množstvím chronologicky citlivých pramenů, které by dovolily náleзовé situace spolehlivě datovat do horizontu 10. století. Náleзовé celky z Kostic – Zadního hrúdu se v tomto směru řadí mezi zásadní soubory poskytující datační i stratigrafické opory a srovnání pro řadu jiných souborů keramiky nejen v horizontu 10. století. Pro takové celky nemáme na Moravě zatím období.

Na podkladě podrobné materiálové studie povelkomoravské a mladohradištní keramiky se kniha zabývá řadou dílčích otázek týkajících se relativní chronologie keramiky nebo metody zpracování raně středověkých keramických souborů. Aplikovaná metodika využívá moderní nástroje pro zpracování a vyhodnocení archeologických dat, které jsou založeny na vícerozměrných

statistických analýzách a nastiňují tak v oboru archeologie nové možnosti práce s prameny.

Knihy je strukturována do sedmi hlavních kapitol včetně úvodu a závěru. Druhá kapitola shrnuje naše dosavadní poznatky o vývoji keramické produkce ve sledované historické etapě v mladší době hradištní na Moravě. Jde především o řešerši existujících pramenů ke studované problematice, avšak primárním cílem této kapitoly je vyzdvihnout základní vývojové tendence povelkomoravské a mladohradištní keramiky na širším území Moravy. Další kapitola, v pořadí třetí, se zabývá aplikovanou metodou a pracovními postupy při práci se soubory raně středověké keramiky. Čtvrtá, nejobsáhlejší kapitola této knihy je věnována lokalitě v Kosticích – Zadním hrúdu a podrobné analýze jejích raně středověkých keramických nálezových celků. Celá tato kapitola se dělí do sedmi menších úseků a dílčích studií, které řeší otázku geneze nálezových celků keramiky, popisují analytickou a syntetickou fázi při vyhodnocování keramických celků z doby povelkomoravské a mladohradištní pomocí metod vícerozměrných statistických analýz, není opomenuta ani fáze deskripce, kde se prezentuje detailní deskriptivní systém keramiky, včetně obrazových příkladů a charakteristiky keramických kvalit. Na tomto místě je nutné znovu podotknout, že v této knize jsou z valné části prezentovány výsledky archeologické analýzy a syntézy povelkomoravských a mladohradištních keramických celků z Kostic – Zadního hrúdu zpracovávané autorkou A. Balcárkovou v rámci disertační práce, která vycházela z nálezových celků získaných na této lokalitě výzkumy v letech 2009–2011. Keramické celky mladohradištní datace pocházející z výzkumu v roce 2013 byly dodatečně zpracovány, analyzovány a konfrontovány s původním nálezovým fondem v rámci validace neboli ověření věrohodnosti a správnosti získaných struktur. Keramice z výzkumu v roce 2013 na Zadním hrúdu je v této knize věnována speciální pozornost v samostatné dílčí podkapitole. Prostřednictvím další kratší a dílčí podkapitoly je čtenář stručně informován také o charakteru keramických celků ze starších fází raného středověku evidovaných v Kosticích – Zadním hrúdu, jedná se o celky ze starší a střední doby hradištní. V rámci validace a interpretace získaných výsledků bylo použito několik nastavbových variant řešení vícerozměrných statistik, keramické celky byly konfrontovány s ostatními nálezy v nálezovém celku, v některých případech byly určující stratigrafické vztahy sídlištních nálezových jednotek a jejich nálezových celků, a tak se v Kosticích – Zadním hrúdu podařilo definovat čtyři základní keramické horizonty odrážející proměny společnosti v horizontu 10. století až počátku 13. století na Moravě. Podoba definovaných keramických horizontů na Zadním hrúdu je pak upřesněna a ověřena srovnáním s analogickými keramickými celky z jiných lokalit v oblasti dolního Podvyjí. Početná kolekce keramiky

z Kostic – Zadního hrúdu je evidována a detailně popsána v databázi. Ve snaze poskytnout čtenářům přístup k bazálním datům jsme se rozhodli zdrojová data zpřístupnit ve formě excelových tabulek, které budou čtenářům dostupné v Digitální knihovně Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (<https://digilib.phil.muni.cz>).

Poznatky získané studiem keramického materiálu z Kostic – Zadního hrúdu shrnuje samostatná kapitola *Shrnutí charakteristiky keramických horizontů v Kosticích – Zadním hrúdu*. Na tuto část navazuje kapitola zabývající se interpretací nálezových okolností a situací dokumentovaných v ploše osídlení (*Rekonstrukce sídlištních fází na lokalitě Kostice – Zadní hrúd na základě definovaných horizontů keramiky*) a následuje kapitola umocňující *Status lokality Kostice – Zadní hrúd v kontextu Moravy doby knížecí*. Hlavní téma knihy uzavírá přehledná kapitola s názvem *Keramika z dolního Podvyjí ve světle nových výzkumů*, která si klade za cíl zrekapitulovat stěžejní poznatky vyplývající ze studia této problematiky v kontextu Moravy a v přilehlých regionech Rakouska, Slovenska a Čech. Následuje celkový závěr k textové části knihy, zabývající se povelkomoravskou a mladohradištní keramikou v prostoru dolního Podvyjí.

Součástí knihy je také kompletní katalog k sídlištní lokalitě Kostice – Zadní hrúd, v rámci kterého se čtenář detailně seznamuje s charakterem a statusem lokality, metodou terénního výzkumu, popisem sídlištních objektů, struktur, nálezových kontextů a charakterem archeologických nálezů v nálezovém celku. Katalog nálezů k tomuto sídlišti včetně terénní dokumentace a charakteristiky sídlištních kontextů je výsledkem kolektivní práce badatelského týmu pod vedením prof. Jiřího Macháčka z Masarykovy univerzity.

Tato kniha a výsledky v ní prezentované by nemohly vzniknout bez spolupráce velkého počtu kolegů zejména z Masarykovy univerzity, ale také bez pomoci dalších institucí u nás i v zahraničí. Archeologický výzkum na lokalitě Kostice – Zadní hrúd prováděli nejen pracovníci a studenti Ústavu archeologie a muzeologie FF MU, ale také zahraniční týmy studentů a badatelů z Humboldt-Universität v Berlíně. Archeologický výzkum byl součástí řešení mezinárodního projektu Grantové agentury ČR (reg. č. P405/12/0111) a Deutsche Forschungsgemeinschaft, zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu a příprava publikace byla podporována dalším výzkumným projektem Grantové agentury ČR (reg. č. GF15–34666L) a Österreichischen Wissenschaftsfond (FWF). Vedoucím archeologických výzkumů na lokalitě Kostice – Zadní hrúd byl prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D., dílčí terénní archeologické práce a technická dokumentace výzkumu probíhaly pod záštitou Mgr. Petra Dreslera, Ph.D., a Dr. phil. Petera Mila. Předběžné výsledky archeologických výzkumů na této lokalitě byly již částečně publikovány (*Macháček et al. 2013*).

Z pozice hlavního autora této knihy bych velmi ráda poděkovala vedoucímu své disertační práce Jiřímu Macháčkovi za konstruktivní vedení práce, užitečné rady a připomínky, které mě vždy vedly k lepším výsledkům. Především děkuji za poskytnutí archeologického materiálu z lokality Kostice – Zadní hrúd ke zpracování a za možnost účastnit se práce na zmíněných projektech Grantové agentury GA ČR, bez jejichž finanční podpory by tato kniha nemohla vzniknout. Dále děkuji za poskytnutí prostor a vybavení laboratoře na archeologické základně Pohansko Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně. Velký dík náleží také vedoucímu laboratoře Pavlu Čápoovi, který musel dlouhý čas trávit v mé společnosti a tímto mu děkuji za cenné rady, notnou dávku tolerance a příjemně strávené chvíle nad archeologickým materiálem. Nesmím zapomenout poděkovat kolegovi Petru Dreslerovi za spolupráci a pomoc při tvorbě katalogové části této knihy a jejích grafických příloh.

Značnou zásluhu na vzniku této knihy mají také autoři dílčích fotografických a kresebných příloh, jmenovitě děkuji autorům technických kreseb keramiky Alžbětě Čerevkové, Soně Plchové, Danuši Švalbachové a Šárce Trávníčkové, dále autorům fotografií Josefu Špačkovi a Vojtěchu Noskovi. Radku Chadimovi děkuji za pomoc při grafických úpravách obrazových tabulek nálezů prezentovaných v katalogu nálezů k lokalitě Kostice – Zadní hrúd. Za pomoc při práci v prostředí GIS a zpracování terénní dokumentace vděčím kolegům Jiřímu Grünseisenovi, Tomáši Tencerovi, Michalu Vágnerovi, Janu Zemanovi a Michaelé Přišťákové. Neméně důležitý je i přínos Pavla Křepely, autora počítačové sazby, a Jarmily Vojtové, jazykové korektorky. Poděkování patří Ediční radě Filozofické fakulty MU, která zařadila tuto knihu do Spisů Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

V Brně dne 7. 3. 2017

Za kolektiv autorů Adéla Balcárková

